

दोलखाको गौरीशङ्कर क्षेत्रमा प्रचलित लोकगीतको विश्लेषण

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र
सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको एम.ए.
चौथो सत्रको शोधपत्र लेखन (५७७) को
प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधकर्ता
प्रीतिबहादुर खत्री
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रि.वि., कीर्तिपुर
२०७८

शोधनिर्देशकको सिफारिस

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह चौथो सत्रको शोधपत्र (५७७) लेखनको लागि प्रीतिबहादुर खत्रीले *दोलखाको गौरीशङ्कर क्षेत्रमा प्रचलित लोकगीतको विश्लेषण* शीर्षकको शोधपत्र मेरो निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । यस शोधपत्रको तयारी उहाँले निकै परिश्रमपूर्वक गर्नुभएको छ । म उहाँको शोधकार्यप्रति सन्तुष्ट छु र यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि नेपाली केन्द्रीय विभागसमक्ष सिफारिस गर्दछु ।

.....
उपप्रा.डा. लेखराज खतिवडा
(शोधनिर्देशक)
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं

मिति : २०७८/५/१८

स्वीकृतिपत्र

प्रा.डा. कृष्णप्रसाद घिमिरे
(विभागीय प्रमुख)

.....

उपप्रा.डा. लेखराज खतिवडा
(शोधनिर्देशक)

.....

सह प्रा.डा. नारायण गडतौला
(बाह्य परीक्षक)

.....

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

मिति : २०७८/५/१७

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत दोलखाको गौरीशङ्कर क्षेत्रमा प्रचलित लोकगीतको विश्लेषण शीर्षकको शोधपत्र मैले त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय, नेपाली केन्द्रीय विभागअन्तर्गत एम.ए. चौथो सत्रको शोधपत्र लेखन (५७७) विषयको आवश्यकता परिपूर्तिको लागि तयार पारेको हुँ । यस शोधपत्र तयार पार्ने क्रममा मलाई आवश्यक सुझाव तथा निर्देशन दिनुहुने शोधनिर्देशक उपप्राध्यापक डा. लेखराज खतिवडाज्युप्रति हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु । त्यसैगरी यस शोधपत्र तयार पार्ने क्रममा मलाई हौसला तथा प्रेरणा प्रदान गर्नुहुने नेपाली केन्द्रीय विभागका विभागीय प्रमुख प्रा.डा. कृष्णप्रसाद घिमिरे र सम्पूर्ण गुरु तथा गुरुआमाप्रति पनि हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधपत्रको लागि आवश्यक प्राथमिक सामग्री सङ्कलन गर्ने क्रममा ती सामग्री सहजै उपलब्ध गराई मलाई सहयोग गर्नुहुने सम्पूर्ण गौरीशङ्करवासी तथा त्यस क्षेत्रका गायक/गायिकाप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

मलाई यस धर्तिमा जन्म दिएर यहाँसम्म पुऱ्याउनुहुने मेरा मातापिता रत्नमाया खत्री र मोहनबहादुर खत्री तथा मेरा हरेक क्रियाकलापमा चासो व्यक्त गरी यस शोधपत्र तयार पार्न उत्साह प्रदान गर्नुहुने मेरो दाइ लोकबहादुर खत्रीप्रति आभारी छु । त्यसैगरी प्रस्तुत शोध तयार पार्ने क्रममा आवश्यक आर्थिक र अन्य व्यवस्थापकीय पक्षमा सहयोग गर्ने मेरी श्रीमती लक्ष्मी बुढाथोकी, ऊ आफू ज्ञानी बनेर मलाई कर्तव्यबोध गराउने छोरा प्रनील खत्री तथा यस शोधपत्र लेखनमा उत्साह प्रदान गर्ने एम.ए. चौथो सत्रका सम्पूर्ण सहपाठी साथीप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधपत्रलाई समयमा नै शुद्धसँग टङ्कन गरी सहयोग गर्नुहुने श्री वृष रावललाई विशेष धन्यवाद ।

शैक्षिक सत्र : २०७४/७५

त्रि.वि. दर्ता नं. ६-२-४०-१३४६-२००६

क्रमाङ्क : ४

मिति : २०७८/५/१४

शोधकर्ता

प्रीतिबहादुर खत्री

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रि.वि., कीर्तिपुर

विषयसूची

शोधनिर्देशकको सिफारिस	ख
स्वीकृतिपत्र	ग
कृतज्ञताज्ञापन	घ

पहिलो परिच्छेद शोधपरिचय

१.१	विषयपरिचय	१
१.२	समस्याकथन	१
१.३	उद्देश्य	२
१.४	पूर्वकार्यको सर्वेक्षण र समीक्षा	२
१.५	शोधको औचित्य, महत्त्व र उपयोगिता	३
१.६	शोधको सीमाङ्कन	४
१.७	शोधविधि	४
	१.७.१ सामग्री सङ्कलन विधि	४
	१.७.२ विश्लेषणको सैद्धान्तिक आधार	४
१.८	शोधपत्रको रूपरेखा	५

दोस्रो परिच्छेद गौरीशङ्कर क्षेत्रको चिनारी

२.१	विषयप्रवेश	६
२.२	प्राकृतिक परिवेश	६
२.३	सामाजिक सांस्कृतिक ऋलक	७
२.४	आर्थिक अवस्था	८
२.५	शैक्षिक अवस्था	९
२.६	राजनीतिक गतिविधि	१०
२.७	निष्कर्ष	११

तेस्रो परिच्छेद लोकगीतको सैद्धान्तिक परिचय

३.१	विषयपरिचय	१३
३.२	लोकगीतको परिचय	१३
३.३	लोकगीतको स्वरूप	१४
३.४	लोकगीतको परिभाषा	१५
३.५	लोकगीतका तत्त्वहरू	१७
	३.५.१ कथ्य वा भाव	१९

३.५.२	लय र भाका	२१
	३.५.२.१ लय	२१
	३.५.२.२ भाका	२३
३.५.३	स्थायी र अन्तरा	२४
	३.५.३.१ स्थायी	२४
	३.५.३.२ अन्तरा	२४
३.५.४	थेगो र होहोरी	२६
	३.५.४.१ थेगो	२६
	३.५.४.२ होहोरी	२७
३.५.५	लोकतत्त्व	२७
३.५.६	नृत्य र वाद्य	२८
३.५.७	भाषाशैली	२९
	३.५.७.१ भाषा	२९
	३.५.७.२ शैली	२९
३.६	लोकगीत वर्गीकरणका आधार	३०
३.७	निष्कर्ष	३४

चौथो परिच्छेद

गौरीशङ्कर क्षेत्रमा प्रचलित लोकगीतको वर्गीकरण

४.१	विषयपरिचय	३५
४.२	गायन समयका आधारमा	३५
	४.२.१ सदाकालिक लोकगीत	३५
	४.२.२ पर्वगीत	३५
	४.२.३ श्रमगीत	३६
	४.२.४ संस्कार गीत	३६
४.३	भाकाका आधारमा	३६
४.४	क्षेत्रका आधारमा	३६
४.५	प्रस्तुतिगत सहभागिताका आधारमा	३७
४.६	प्रविधिको प्रयोगका आधारमा	३७
४.७	निष्कर्ष	३७

पाँचौं परिच्छेद

गौरीशङ्कर क्षेत्रका लोकगीतको विधातात्त्विक विश्लेषण

५.१	विषयपरिचय	३८
५.२	कथ्य वा भाव	३८
	५.२.१ मारुनी लोकगीतको कथ्य वा भाव	३८

५.२.२	नरोऊनरोऊ दुलही नानी... गीतको कथ्य वा भाव	४०
५.२.३	असारे गीतको कथ्य वा भाव	४१
५.२.४	ला याङ्ङो सिवाला .... गीतको कथ्य वा भाव	४१
५.२.५	ए होक्क... गीतको कथ्य वा भाव	४२
५.२.६	थिली ठाउँला देत्लानी... गीतको कथ्य वा भाव	४२
५.२.७	आँके लासिप पाखामि... गीतको कथ्य वा भाव	४३
५.२.८	हे बैनी... गीतको कथ्य वा भाव	४३
५.२.९	सोह्र वसे उमेरमा रुँदै... गीतको कथ्य वा भाव	४४
५.२.१०	हजुर ज्यानको ढोकामा... गीतको कथ्य वा भाव	४४
५.२.११	फूलै फुल्यो टोटाला... गीतको कथ्य वा भाव	४५
५.२.१२	मेरो माया आउन त आको छ... गीतको कथ्य वा भाव	४५
५.२.१३	चारमाना तोरीको एकमाना तेल... गीतको कथ्य वा भाव	४६
५.२.१४	जाऊँ माया पहाडैमा घर छ... गीतको कथ्य वा भाव	४६
५.२.१५	खोलाकै माछा ढुङ्गाको लेउ... गीतको कथ्य वा भाव	४७
५.२.१६	तीजगीतको कथ्य वा भाव	४७
५.२.१७	सइ होले बम्भो... गीतको कथ्य वा भाव	४८
५.३	लय र भाका	४९
५.४	स्थायी र अन्तरा	५२
५.५	थेगो र होहोरी	५३
५.६	लोकतत्त्व	५४
५.७	नृत्य र वाद्य	५६
५.८	भाषाशैली	५७
५.९	निष्कर्ष	५९

छैटौँ परिच्छेद

गौरीशङ्कर क्षेत्रमा प्रचलित लोकगीतमा अभिव्यञ्जित विविध भौगोलिक, सामाजिक-सांस्कृतिक, आर्थिक, शैक्षिक तथा राजनीतिक सन्दर्भ

६.१	विषयपरिचय	६०
६.२	गौरीशङ्कर क्षेत्रका लोकगीतमा अभिव्यञ्जित भौगोलिक सन्दर्भ	६१
६.३	गौरीशङ्कर क्षेत्रमा प्रचलित लोकगीतमा अभिव्यञ्जित सामाजिक-सांस्कृतिक सन्दर्भ	६३
६.४	गौरीशङ्कर क्षेत्रमा प्रचलित लोकगीतमा अभिव्यञ्जित आर्थिक सन्दर्भ	६५
६.५	गौरीशङ्कर क्षेत्रमा प्रचलित लोकगीतमा अभिव्यञ्जित शैक्षिक तथा राजनीतिक सन्दर्भ	६७
६.६	निष्कर्ष	६९

सातौँ परिच्छेद

सारांश तथा निष्कर्ष

७.१	सारांश	७१
७.२	निष्कर्ष	७२

परिशिष्ट

सन्दर्भ सामग्रीसूची